

Viziunea ortografică a cărturarului Timotei Cipariu reflectată în presa vremii din Transilvania (1840-1872)

ARTICLE HISTORY:

Anca-Elena DAVID

Received: 09.03.2025

Revised: 05.05.2025

Accepted: 10.05.2025

Available online: 09.07.2025

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

anca.david@ulbsibiu.ro

 <https://orcid.org/0000-0003-3242-8063>

<https://doi.org/10.56177/eon.6.2.2025.art.8>

TITLE: “The Orthographic vision of scholar Timotei Cipariu as reflected in the Transylvanian press of his time (1840-1872)”

ABSTRACT: Transylvanian journalism, through the extensive debates it hosted, carried out a real campaign for the introduction of the Latin alphabet and for the establishment of unitary orthography. The columns of periodicals constituted the place of confrontation between the two orthographic systems that disputed their primacy: etymologism and phonetism. Two publications founded by Timotei Cipariu, which reflect his orthographic vision, stand out within the heated linguistic polemics: *Organul luminării* and *Arhivul pentru filologie și istorie*, considered “tribunes of Latinism”. The press objectively reflected the fierce struggle for the recognition of the Romanian language in Transylvania, as a decisive factor in the action to strengthen the consciousness of national unity.

KEYWORDS: Transylvania, orthography, press, etymologism, phonetism.

REZUMAT: Publicistica transilvană, prin dezbaterile ample pe care le-a găzduit, a desfășurat o adevărată campanie pentru introducerea alfabetului latin și pentru stabilirea unei ortografii unitare. Coloanele periodicelor au constituit locul de confruntare a celor două sisteme ortografice care își disputau întâietatea: etimologismul și fonetismul. Se evidențiază, în cadrul aprinselor polemici lingvistice, două publicații fondate de Timotei Cipariu, care reflectă viziunea sa ortografică: *Organul luminării* și *Arhivul pentru filologie și istorie*, considerate „tribune ale latinismului”. Presa a reflectat obiectiv înverșunata luptă pentru recunoașterea limbii române în Ardeal, ca factor decisiv în acțiunea de fortificare a conștiinței unității naționale.

CUVINTE-CHEIE: Transilvania, ortografie, presă, etimologism, fonetism.

INTRODUCERE

După zbuciumatul an 1848, care și-a pus amprenta în toate domeniile: social, politic, economic, cultural, în majoritatea țărilor din Europa au avut loc modificări în structura economico-politică, cu repercusiuni și pe planul mișcării culturale. Ideile iluminismului european – luminarea poporului prin cultură, cultivarea tradițiilor istorice și folclorice, înființarea de școli, teatre și reviste ș.a. – stimulează acțiunile intelectualilor. Acțiunea de rededeșteptare națională și socială inaugurată în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, de cărturarii Școlii ardelenene, se concretizează în forme de afirmare și luptă. Mișcarea culturală este orientată pe două direcții: una, națională, prin care se urmărea obținerea și apărarea drepturilor națiunii române și afirmarea ei, alta, socială, prin care se tindea la emanciparea economică și socială a românilor și egalitatea în drepturi cu celelalte naționalități din imperiu. Bătălia pentru recunoașterea limbii române în Ardeal a fost una din caracteristicile timpului, iar o reflectare obiectivă a acestei înverșunate lupte a realizat-o presa, care „a fost timp de un secol laboratorul uriaș al conștiinței naționale” (Breazu 1970, 158).

SITUAȚIA LINGVISTICĂ A VREMII, LA NIVEL ORTOGRAFIC

Lipsa de unitate a limbii, în special, a celei scrise, către jumătatea secolului, este semnalată și solicită atenția și intervențiile tuturor intelectualilor vremii, atât din Transilvania, cât și de peste munți. Lipsa de unitate, la nivel fonetic, se caracteriza prin numeroasele fluctuații, prin mulțimea aberațiilor și inovațiilor individuale. Ortografia reprezenta compartimentul în care diversitatea și arbitrarul erau izbitoare. Această realitate este consemnată și semnalată de toți redactorii și colaboratorii, îngrijorați de situația scrierii, pe care o condamnă fără cruțare. În foarte multe articole se evidențiază faptul că în ortografie trebuiau concentrate eforturile pentru *unificarea limbii* (Grecu 1971, 141).

Etimologismul și fonetismul erau cele două principii care își disputau întâietatea în ortografie. Proiectele propuse de redactori și colaboratori se grupau în funcție de unul dintre cele două sisteme. V. V. Grecu susține că: „Unitatea limbii constituie scopul comun, urmărit de ambele principii, dar fiecare își aroga exclusiv capacitatea și privilegiul de a-l realiza prin mijloacele sale proprii” (Grecu 1971, 144). Promovarea unui principiu „avea directe implicații politice și naționale, susținătorii lui, prin intermediul acestuia, urmărind unificarea limbii și culturii românești” (Șuteu 1966, 514).

„Demonstrarea esenței romanice a limbii române și realizarea limbii literare unitare” constituiau problemele esențiale care preocupau pe adepții celor două curente, etimologismul și fonetismul, „în dorința de a sluji cu abnegație cauza scumpă a propășirii culturii naționale” (Șuteu 1966, 511).

TIMOTEI CIPARIU, EXPONENT REPREZENTATIV AL ETIMOLOGISMULUI

Exponentul cel mai înflăcărat al etimologismului, în presa transilvană, a fost Timotei Cipariu, despre care Ion Coteanu afirmă că „el nu apără principiul etimologic numai pentru că în felul acesta s-ar reda mai bine caracterul latinesc al limbii române. El are în vedere și o necesitate a vremii, necesitatea de a folosi ortografia ca un mijloc de unificare a limbii naționale” (Coteanu 1965, 296).

Timotei Cipariu tipărește, la 1847, după nouă ani de eforturi permanente, ziarul mult așteptat, schimbându-i titlul din *Nunciul* în *Organul luminării*. Publicația este supusă, încă de la început, unei cenzuri severe, cerându-se a se trimite guvernului câte două exemplare din fiecare număr apărut. Primul număr, subintitulat *Gazetă beserecească, politică e literară*, este tipărit în întregime cu litere și conține o *Programă* semnată de T. Cipariu, ca redactor-răspunzător, I. I. Many și A. Pumnu, ca editori-colaboratori. Obiectivul conturat, „formarea minții și a inimei în poporul român”, este respectat, prin publicarea de știri din varii domenii, de informații lingvistice și arheologice, de curiozități, antichități etc. Se reproduce mult din gazetele vremii (franceze, germane, maghiare), traducându-se articole întregi. Cipariu inaugurează, în numărul patru al revistei, tipărirea, aproape număr de număr, a vestitelor sale *Principii de limbă și scriptură*, Many traduce, după *Journal des Debats*, *Poezia lirică religioasă la franci*, iar Pumnu analizează situația din Principatele Române (Popa și Trașcu 2003, 365). Publicația cunoaște o largă răspândire în Moldova și Țara Românească, între abonați figurând C. Bolliac, I. Ghica, P. Poenaru, C. Negruzzi (Popa și Trașcu. *Istoria presei românești din Transilvania*.79).

Dar prima revistă cu preocupări consecvente de limbă este *Archivul pentru filologie și istorie* (1867-1870, 1872) fondată de același Timotei Cipariu. Filologul și-a formulat drept țintă popularizarea și apărarea ideilor Școlii Ardelene cu argumente lingvistice și istorice. Încă din articolul program, Timotei Cipariu subliniază cerința unificării ortografiei și a formelor gramaticale, exigență realizabilă în cazul în care: „oamenii competenți să nu-și precurme cercetările serioase, severe, conștiincioase asupra limbii și formelor ei gramaticale și ortografice, pentru ca așa, pe încetul, să se netezească calea ce duce mai curând și mai sigur la consemnul comun” (Macrea 1965, 85). În același articol se enunțau problemele și faptele lingvistice care urmează a fi tratate: „originea și natura limbii românești, ortografie, gramatică, sintactica, lexicografie, sau tot ce ține de filologia limbii românești, ilustrarea, rectificarea și

fixarea ei (Macrea. *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii românești*. 85). Tribună a latinismului, *Archivul*, scris aproape în întregime de Timotei Cipariu, cuprinde un bogat material privitor la ortografia etimologistă și limba latină. Cipariu reproduce din *Analele Academice Române* procese-verbale ale ședințelor, discuții referitoare la elaborarea gramaticii, a dicționarului limbii române, precum și la ortografie. Singurul colaborator este I. M. Moldovanu, care răspunde criticilor lui Titu Maiorescu din studiul *Limba română în jurnalele din Austria*, apărut în nr.7/1868 din *Convorbiri literare* (Hangiu 1996, 46-47).

Timotei Cipariu arată necesitatea existenței unității în scriere: „în scrisu e de lipsa se scriemu numai intru una forma si nu in mai multe”(Cipariu 1862a, 223), în caz contrar, ar rezulta o: „confusiune de limbe că la Babilon”. El precizează că acesta a fost principiul care a călăuzit activitatea Asociațiunii transilvane, din 1862, de la Brașov, precum și lucrările Comisiei filologice de la Sibiu, din 1860, instituții care au lucrat „pentru apropierea cătră scopul de unitate”... „la care scop cu toții sîntem datori a alerga, că adecă toți să scriem una limbă și într-una formă” (Cipariu 1862b, 331). Filologul de la Blaj a sesizat că „românii nu vorbesc tot într-o formă”, drept consecință, „la o adevărată ortografie se pare înainte de toate a fi de lipsă așezarea unei pronunții curate” (Cipariu 1841, 196). V. V. Grecu consideră că prin această aserțiune, Cipariu intuiește, de fapt, pronunțarea literară (Grecu 1971, 142).

Ideile lui Cipariu, exprimate în primele sale articole, demonstrează apartenența filologului blăjean la ideologia lingvistică a vremii, dominată de concepțiile lui Heliade și ale scriitorilor grupați în jurul *Daciei literare* (Grecu 1971, 77). Prin urmare, Cipariu se declară un adept al fonetismului: „Una socotesc a fi de lipsă, însă și aceasta nu așa, cît să nu poată a să lăsa fără păcat, - adecă, ca scriind să nu scriem ce nu grăim” (Cipariu 1838, 45). Cărturarul consideră că elaborarea ortografiei presupune o stăpânire a gramaticii și susține necesitatea împărtășirii opiniilor în vederea ajungerii la un consens între literați.

Cele două publicații ale filologului de la Blaj, *Organul luminării și Arhivul pentru filologie și istorie*, constituie tribune ale latinismului. Înainte de a edita *Organul luminării*, în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Cipariu considera principiul fonetic incompatibil cu idealul unității limbii: „Limba română vrînd a o scrie cu litere latinești, e cu neputință a o scrie într-una toate precum se grăiește, nu numai- a). pentru că nu aflăm în acest alfabet pentru toate sunetele limbii noastre caracteruri răspunzătoare pr. pentru sunetele ă și j, ci și b) pentru că nici în voroava (pronunția) de obște nu aflăm acea unire ce se pofteste în scriere, mai vîrtos în unele consonante, pr. în b, v și al înainte de i. Din pricina din urmă, de am scrie precum se grăiește, am autoriza o mulțime de dialecte, care ne-ar îndepărta prea mult de la *unimea* limbii române” (Cipariu 1841, 196).

Alături de unificarea limbii, al doilea factor lingvistic, care a determinat aderarea lui Timotei Cipariu la etimologism a fost demonstrarea caracterului romanic al limbii române. În *Organul luminării*, el evidențiază faptul că elaborarea de norme ortografice nu este o acțiune arbitrară, ci trebuie să se conformeze firii limbii: „că *sistema Ortografiei* nu va se fia arbitrară, neci impromutata dela alte popora, ci originaria *fundata pre geniulu limbei romanesci*” (Cipariu 1848, 326). Cunoașterea naturii limbii „românești” este condiționată de învățarea gramaticii „limbei romane, regulele si esceptiunile ei” (Cipariu 1867a, 25). Prin urmare, „natura a limbei rom., dupa cumu o cunosc de in gramateca, e de natur'a limbelor romane-latine”, iar, prin deducere, concluzionează Cipariu (1867a, 26).

În *Arhivul pentru filologie și istorie*, Cipariu reia ideea și insistă asupra interdependenței dintre unitatea limbii și unitatea ortografică, fapt ce se poate realiza numai prin adoptarea principiului etimologic: „In regularea formelor gramaticali și lexicali inse mediiloculu principale e insasi etimologi'a; -și asia in acestu respectu e demonstrata și necesitatea principiului etimologicu, dela carea nece aparatorii fonetismului nu se potu subtrage” (Cipariu 1867b, 6). Acuza adusă etimologiștilor, conform căreia aceștia ar ignora „usulu limbei”, este nefondată, întrucât ei „oserbeza usulu limbei mai multu de cătu fonetistii, - usulu limbei regulatu, prein carele divergentiele locali in vorbire și pronunciare se delătura, er' unificatiunea limbei se efectuesce, și pre intru in sa și unificatiunea ortografiei” (Cipariu 1867b, 9).

În opinia lui V. V. Grecu, „prioritatea acordată unității limbii determină profilul particular al latinismului așa cum se înfățișează la Timotei Cipariu. El se conturează prin opiniile sale în raport cu uzul vorbirii și principiul fonetic, prin atitudinea față de latinomanie și de propriul său sistem, prin promovarea înțelegerii între filologi și încrederea în perspectivele desăvârșirii limbii” (Grecu 1971, 85).

PRINCIPIILE ORTOGRAFICE CIPARIENE

Dezvoltarea și unificarea ortografiei, cu ajutorul etimologismului, trebuie să se înfăptuiască, în concepția lui Cipariu, pe uzul vorbirii. În acest sens, Coteanu (1965, 297) observa că T. Cipariu nu era împotriva uzului vorbirii, ca fundament al ortografiei: „suntemu cu totul *pentru usulu vorbirei romanescu*, urmandu, cercetandu, culegandu-lu, și esamenandu-lu, dein tote monumentele istorice despre limb'a romanescă, după tote dialectele și variațiunile ei, câte ne sunt cunoscute, - in se usulu regulatu, cumu amu dîsu, er' nu usulu desfrenatu și vulgare” (Cipariu 1867b, 10).

În articolul *Sistema ortografica*, Cipariu (1868, 321-3) subliniază necesitatea însușirii regulilor ortografice de către toți vorbitorii, în vederea scrierii corecte: „Pentru că a scrie bene-regulatu, ori cene pote vedé, că nu se pote foră regula, și ortografia pentru a se scrie bene-regulatu, inca nu se pote foră regula”. În acest fel, el evidențiază importanța *unității limbii*, prin respectarea de către intelectuali și oameni simpli a acelorași principii ortografice. Cipariu mărturisește că „nu amu scaimbatu nece una data dela noi vre una litera în contr'a usului limbei romanesci; - ci ne amu nevolîtu totu de un'a a concilia etimologi'a cu usulu vorbirei: numai cătu, nu amu fostu adoratorii usului modernu, nece ne amu legatu de elu, că calului de gardu” (Cipariu 1869, 404). Filologul blăjean explică în câteva cuvinte ce înțelege prin *uzul limbii*: „pentru noi usulu limbei romane, e atătu de latu, cătu e latîmea teritoriului romanu, și cătu e de lunga istori'a și esistenți'a limbei romane”.

Comparativ cu doctrina fonetică, care „nu e [...] recunoscutu, precatu știu io, de nemenea; și chiaru, celi ce se marturisescu alu recunosc de uniculu principiu în ortografia, în adevărulu nulu urmeza, [...] și se atragu de principiulu etimologicu că de unu magnete” (Cipariu 1862, 223), *vechimea* etimologismului, „acestu principiu e adaptatu inca înainte de mine mai de demultu, și astadi mai că nu ester literatu între romani, cari (...) se nulu recunoscă”, îi imprimă acestui sistem, elogiul de cărturar, *credibilitate* și *prestigiu*. Cipariu îi acuză pe susținătorii fonetismului, fie de necunoașterea istoriei ortografiei românești, fie de neînțelegerea semnificației termenului, enumerând *rațiunile* care au condus la *polemică*:

- susținerea ideii (la care Cipariu nu aderă) că ortografia și lexicul limbii noastre trebuie să se conformeze modelului uneia dintre limbile romanice: franceza sau italiana;

- studierea incompletă, din partea fonetiștilor, a tuturor formelor gramaticale românești, fapt ce a determinat adoptarea unor forme hibride, pe care le-au catalogat drept viabile. Prin urmare, „că de ne vomu luă după fonetismu, nu mai putemu se ajungemu nece la regula, nece la unitatea limbei, macaru ca for a asta doue condițiuni fundamentali, nece limba nu pote esiste” (este exprimată, de fapt, concepția cărturarului față de principiul advers);

- obstacolele ridicate de filologi în „latirea unei sisteme pre catu se pote mai regulate în scriere”, în defavoarea etimologismului.

Cipariu consideră nocivă actuala tendință (cu referire la accente (pe care le-o impută fonetiștilor) „de a facilită tote, chiaru și ortografi'a, macaru și cu corupțiunea limbei, se nascura acele atata semne în ortografi'a romanescă, care pre strainu la antani'a vedere [...] în mente nui vene, se fia dialectu romanu” (Cipariu 1862a, 224).

Preconizând unificarea limbii cu ajutorul etimologismului, Cipariu nu era exclusivist. Cărturarul ardelean își declară disponibilitatea de a face anumite concesii fonetismului, pentru a nu mai fi acuzat de arhaizare, latinizare sau neologizare (Cipariu 1867, 41). În consecință, românii scriu *ai nostri* și nu *ali nostri* ca italienii, *parenti-i* în loc de *parenti-li*, *nui vedemu* în loc de *nu-li vedemu*.

La fel, nerespectându-și convingerea și propria teorie, el a făcut un *compromis* în ceea ce privește scrierea următorilor termeni: *chiâmu* în loc de *cliamu*, *ochiu* pentru *ocli*, *ghiacia* în

loc de *gliacia*. Cu toate acestea, însă, Cipariu (1867, 41) precizează „că concesiunile facute fonetismului e fia numai temporarie, dupa câtu va cere necesitatea, er' nu – eterne”. Totodată, el declară că nu va mai face nici un compromis, prin modificarea, din punct de vedere teoretic, a sistemului său ortografic, așa cum și-ar dori unii.

POLEMICI LINGVISTICE

În *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Cipariu vine în sprijinul lui G.I. Munteanu și polemizează cu P. Ilarian, argumentând că: „principiulu meu e principiulu libertatei, nu alu autoritatei, chiaru si in republic'a literaria, precumu l'amu marturisitu esprese chiaru si in discursulu meu din 29” (Cipariu 1862c, 331), neimpunând respectarea lui. El își apără sistemul ortografic: „«nu dicu inse io, -ca limb'a romanésca nu pote se suferu nece unu semnu,-ci numai, ca nu se cade a introduce semne de prisosu si nefundate pre nece una regula naturale a limbei. Semne, ce se potu suferi si de multe ori si cauta a se intrebuntia, sunt semnele accentelor...Er' codele de sub consunanti, si come-le de asupr'a vocaliloru, nu sunt de catu cá unele zale legate de piciorulu unor'a etc.» și: «A ci are locu regul'a de aur: Unde ajunge regula gramaticale, sunt de prisosu semnele, si intru adevuru, in cuvintele romanesci, regulele sunt de ajunsu mai totu de un'a spre a esplică ori-ce forme gramaticale»” (Cipariu 1862c, 334). De asemenea, Cipariu subliniază ideea că el nu este un necunosător al principiului fonetic, ci, dimpotrivă, a fost primul cărturar care l-a respectat, analizându-l în gramatica sa și tratându-l în 80 de pagini.

În opinia lui Ilarian, omiterea semnelor echivalează cu sacrificarea părții *fonetice* a limbii, *elementul cel mai important și mai distinctiv al românei*, El îndeamnă la aplicarea urgentă, în Transilvania, a unei ortografii cât „mai simple și mai fonetice”, precum și a unei gramatici accesibile, criticând acțiunea literaților ardeleni, care au prejudiciat principiile întemeiate, de secole, de popor, prin modificarea, schimonosirea și alterarea instrumentului lingvistic.

În replică, Cipariu răspunde afirmațiilor lui Ilarian și, cu toate că a susținut că nu-și va apăra principiile lingvistice în fața nimănui, el nu îngăduie ca să fie atacat de oricine și oricum (Cipariu 1863, 27). În acest sens, filologul ardelean consideră că, așa cum Ilarian a acuzat, a judecat și a condamnat activitatea Asociației, din același considerent și el este îndreptățit să apere instituția literară, întrucât „deca libertatea e totu un'a cu egalitatea drepturilor, egalitatea cere, că dreptulu, ce-lu are d-lui, se-lu am si io si altulu oricare; almentrea strigamu dsale si noi TIRANIA!” (Cipariu 1863, 27). Același autor (1863, 27) își manifestă dezamăgirea cu privire la acuzele lui Ilarian la adresa concepției sale ortografice: „nu e originale, ca e periculoasă pentru firésca cultura a limbei si literaturii romane”.

Filologul blăjean își arogă *paternitatea* concepției sale ortografice: „sistem'a e a mea si numai a mea, nu a lui P. Maioru, nice a lui S. Klein, precum nice chiaru a d-lui Papiu. Chiaru dacă me voiu fi folositu si io, si inca bine dupa oserbatiunea dsale, cu sistemele predecesoriloru miei, nu ar' pôte nice asta impregiurare se detraga nemica autoriulu meu, pentru ca cu totiu o facemu asemenea, ortografisti, gramateci, si – istorici” (Cipariu 1863, 35).

Examinarea concepției cipariene permite „concluzia că între formularea teoretică și aplicarea practică a principiului există deosebiri care, ca și în cazul lui G. I. Munteanu, dovedesc, în teorie, mult mai multă circumspecție și realism în interpretarea faptelor” (Grecu 1971, 65). În problema folosirii semnelor, la nivel teoretic, Cipariu este mai îngăduitor față de cei care nu le tolerează. Dar, în ceea ce privește aplicarea practică, el arată că „semnele ce se pot suferi și de multe ori caută a se și întrebuinta sînt semnele accentelor, care și în celelalte limbi romanice, în toate, le aflăm întrebuintate atât spre desemnarea tonului cît și din alte cauze” (Cipariu 1863).

PROIECTUL COMISIEI ORTOGRAFICE DIN CADRUL SAR. DEZBATERI

Flora Șuteu consideră concludentă maniera în care Timotei Cipariu relatează, în *Arhivul* său, desfășurarea discuțiilor din 1867 pe marginea proiectului Comisiei ortografice: „Deși partea de pînă aici a proiectului, ca raport general a Comisiunei a lucrată cu atîta

precizie că în ședința plenară din 30 august (11 septembrie), când s-a recitat a doua oară, fu acceptată de societate cu 11 voturi contra unuia (al lui I. Sbiera, n. – Fl. Ș.) – totuși se pare a nu fi fost deplin înțeles; almintreia ne-ar fi cu anevoie a explica catastrofele (!) din ședințele plenare din 7 și 9 (19-21) sept. la unii din paragrafi” (Cipariu 1867, 193, *apud* Șuteu 1966, 507). Se deduce că majoritatea membrilor Societății susțineau, în principiu, etimologismul, fără să înțeleagă însă, și mai ales fără să accepte, consecințele sale practice. Cipariu precizează că au fost aduse în discuție unele principii pe care Maiorescu le expusese în *Convorbiri literare*, în același an, în critica sistemului etimologist ciparian: „Alte rațiuni ce s-au mai adus sau se mai pot aduce încă prea bucuroși le-am trece, ca să nu ne judece cineva nediscreți, dacă s-au scăpat din când în când unele vorbe și rațiuni de acea natură, cât nu mai lipsă de comentariu, de exemplu: cum că, cu cât limba se tocește mai mult, cu atât se mai și perfecționează, părerea neamțului de la Oxford (este vorba de Max Muller, n. – Fl. Ș.), sau că pronunțarea sătenească, fie aceea și mai regulată și mai etimologică, nu poate avea preferință asupra celei cetățenești, fie chiar și neregulată” (Șuteu 1966, 508). Aceste idei „au avut răsunet și influență mare asupra discuțiilor”, cu toate că prima dintre aceste păreri i s-a părut lui Cipariu „o absurditate ce nu are lipsă de demonstrație”, consideră autoarea.

Discuțiile și dezbaterile din Societatea Academică Română (SAR) cu privire la elaborarea de norme ortografice unitare sunt publicate și comentate de redactorii și colaboratorii publicațiilor: *Arhivul pentru filologie și istorie, Familia, Transilvania*. Înființată în 1866, Societatea și-a fixat, ca primă „misiune specială”, atribuția „de a determina ortografia limbei române” (*Apud* Șuteu 1966, 503), activitatea ei fiind consemnată și analizată, cu rigurozitate, de publicațiile transilvănene. Prima confruntare dintre *etimologism* (reprezentat prin proiectul ortografic al Comisiei) și fonetism (reprezentat prin proiectul Sbiera), în cadrul Societății Academice, va da câștig de cauză principiului etimologic.

Filologul de la Blaj va reda, în detaliu, acest proiect ortografic, evidențiind rațiunile care au stat la baza elaborării lui. Dintre acestea, eliminarea sedilelor a constituit un lucru necesar, el amintind temeiul adoptării literelor: „de a dá una adevărata teoria de pronuncia si de scriere, care ar’ simplifica nespusu de multu gramatic’a nostra” (Cipariu 1867, 193), fapt inaplicabil în cazul menținerii sedilelor. În accepțiunea sa, se va scrie cu „litere latine nedeformate prein semne”, prin respectarea principiului etimologic moderat sau combinat cu cel fonetic. *Unitatea limbii* a impus adoptarea sistemului etimologic, întrucât fonetismul ar „condemna pre marea majoritate a poporului romanu la complet’a ignoranția a limbei, si prein urmare la perpetu’a lipsa de cultura, nepotenduse familiarisá cu vorbe, ce aru semená cu totulu straine de tulpinele betranei sale limbe” (Cipariu 1867, 193). Prin urmare, adevărul lingvistic nu se află în „fotografi’a pronunciei”, specifică fonetismului, ci în etimologism, care ar conserva legătura națiunii noastre cu celelalte limbi europene. Pentru a înlătura temerea unora că principiul adoptat nu ar putea fi înșușit de toți românii, el precizează: „Se se scrie etimologicu numai intru atât’a, in câtu regulele ortografice, puse dupa acestu principiu, s’aru poté scote dein natur’a limbei romanesci insemi; pentru că fia-care romanu se o pota esecută forá a avé nevolia se cunosca alte limbe” (Cipariu 1867, 193).

Votarea diferitelor puncte durează câteva zile, cu discuții interminabile, asupra cărora protocoalele ședințelor nu mai fac decât menționa durata (4-5 ore). Astfel, se votează (8 contra 4) suprimarea lui *l* din articolul *li* (*l*) și a lui *n* muiat, de asemenea introducerea literei *h* (Șuteu 1966, 504). Exasperat de durata discuțiilor, Cipariu propune următoarea regulă ortografică generală, formulată în două puncte: „a) Toate sunetele primitive, etimologice, sunt a se scrie cu literele corespunzătoare din alfabetul latin. *J* face *ж*. b) toate sunetele derivate sunt a se scrie cu literele sunetelor primitive din care se derivă”. Singura obiecție la acest proiect vine din partea lui Heliade, care protestează împotriva eliminării literelor *K*, *Y*, *Q*, ultimei conferindu-i aceeași valoare cu a literei *H*. În apărarea sa, Cipariu consideră că „nu volîmu a fî ultraetimologisti, admitemu, se se scrie *H* in cuvintele straine, usitate seau neusitate la romani, si de acea nece nu am surghiunitu pre *H* dein propunerea nostra ortografica, ci l’am lasatu se figureze intre cele 25 de litere ale alfabetului adoptatu” (Cipariu 1867, 186). Însă, el accentuează faptul că termenii curat românești nu-l includ pe *H*. În caracterizarea pe care o

face sistemului heliadist, „etimologicu maritatu cu celu foneticu” (în accepțiunea lui Heliade), filologul de la Blaj enumeră particularitățile acestuia: „Literale Q, H; reduplicarea cosunantiloru, defectulu lui U finale, si semnele Maiorane, suntu notele distinctive a le acestei ortografie” (Cipariu 1868, 226) și respinge ideea lui Heliade, conform căreia dublarea consoanelor va suplini „punerea accentuatiunei ciriliane”, argumentând că doar italienii respectă acest principiu, iar „cauzele loru pentru reduplicarea consone-loru in vorbire, si de aci si in scrierea loru mai multu fonetica decâtu etimologica. Cause, cari pentru limb'a romanescă nu esistu”.

În rubrica rezervată prezentării lucrărilor Societății Academice, Cipariu critică proiectele lui G. Munteanu, G. Lachovari și I. Marcu, dezbătute în cadrul acestui for științific. El dezaprobă noua opinie a lui G. Munteanu „de a scrie riguros dupa pronuncia, si a nu se abate dela ea cătu negru sub unghia” (Cipariu 1868, 225). Conform acestui principiu, *romănu* s-ar scrie *rumanu*, cu *u*, nu cu *o*, deși *Rom'a* se scrie cu *o* nu cu *u*. De asemenea, G. Munteanu se pronunță pentru păstrarea lui *u* final și se declară împotriva dublării consoanelor. În consecință, afirmă Cipariu (1868, 225), cu toate că G. Munteanu își definește sistemul ortografic drept fonetic, „afora de coditie si de accente, forte aproape este si acumu de a nostra cea etimologica”. Cipariu prezintă esența sistemului ortografic elaborat de G. Lachovari, nepronunțându-se, însă, asupra conținutului său. Potrivit lui Lachovari, „a scrie bene romanescă cu litere latine, se cade a consultă natur'a limbei insesi, si a nu imită nece pre Franci, nece pre Italiani, nece pre Ispani, si cu atâtu mai pucinu pre Unguri, Germani seau Angli” (Cipariu 1868, 228). Același filolog admite tot 19 litere din alfabetul latin, însă fără *H*. Din celelalte semne, Lachovari îl păstrează numai pe *ch = χ*, respingându-le pe toate celelalte. Principiul ortografic al lui I. Marcu formulat în *Unitatea in limb'a romana, filologică dedusa* este, în opinia lui Cipariu, „una sistema ortografica si gramaticale, logicu combinata in tote partile ei, si arata, că autoriulu a facutu profunde si mature meditatiuni asupr'a limbei”. I. Marcu apreciază că „principiulu etimologicu raspunde la adeveru, celu analogicu la bene, si celu foneticu la frumosu”, ghidându-se, în elaborarea proiectului său ortografic, după toate cele trei principii.

Ca urmare a cercetării acestor proiecte ortografice, Cipariu conchide că toate se fundamentează pe principiul etimologic, „cu concesioni mai mari seau mai mice fonetismului, si cu adausa mai multu seau mai pucinu arbitrară” (Cipariu 1868, 241), exprimându-și, din nou, punctul de vedere cu privire la problema „coditiiloru sub *d, t, s*”, punctând că acestea nu „suntu litere, ci numai semne surogate pană la unu tempu, cu atâtu mai pucinu se fia sistema perenale, - si de aceea că nu in grati'a acestoru surogate se se suprima chiaru literele necesarie, etimologice seau fonetice, ale cuventelor, fiindu că acestea suntu esentiali, er' celea in adeveru numai accidentali”. De asemenea, filologul ardelean consideră inaplicabil principiul fonetic, din cauza varietății în pronunție și subliniază, în același articol, *caracterul rațional* al ortografiei etimologice.

În esență, aceste prime proiecte ortografice discutate în cadrul *Societății Academice* „pornesc toate de la ideea naturii sau a geniului limbii române reflectat în scriere” (Șuteu 1966, 511). Autorii lor (Heliade, Lahovari, pr. Ioan Marcu) fixează regulile de scriere, consultând „natura limbei înseși” și evitând să-i imite pe francezi, italieni, spanioli, „cu atât mai puțin pre unguri, germani sau englezi” – în opinia lui Lahovari. Apropiind, prin scriere, limba română de cea latină, autorii acestor proiecte au intenția de a releva „geniul” limbii române, natura ei intimă de esență romanică, „sistema ei cea adevărata”, concluzionează Șuteu (1966, 511).

CONCLUZIE

Jurnalist, lingvist, pedagog, istoric, supranumit „Părintele filologiei românești”, Timotei Cipariu a avut un rol considerabil în discuțiile, dezbaterile și polemicele lingvistice din presa vremii în vederea constituirii unei limbi române literare unitare.

References:

- Breazu, Ion. 1970. *Studii de literatură română și comparată*. Editura Dacia.
- Cipariu Timotei. 1862. „Discursulu D canonicu etc Timoteiu Cipariu tienutu in adunarea Asociatiunei etc. in 29 iuliu 1862”. *Foaie pentru minte, inimă și literatură* XXV (29):224-224.
- Cipariu, Timotei. 1862. „Onoratei redacții”. *Foaie pentru minte, inimă și literatură* XXV (42): 331.
- Cipariu, Timotei. 1838. „Correspondenții între doi ardeleni asupra ortografii”. *Foaie pentru minte, inimă și literatură* I (6):45.
- Cipariu, Timotei. 1841. „Estract de ortografie cu litere latinești pe temeiul limbii și a ortografiei Bisericești și deosebirea dialectelor, precum s-au urmat de la 1835, în Typografia din Blaj”. *Foaie pentru minte, inimă și literatură* IV (25):196.
- Cipariu, Timotei. 1848. „Principia de limba și scriptura”. XLIII, *Organul luminării* II (58):326.
- Cipariu, Timotei. 1867. „Ortografia cum să fie”. *Arhivul pentru filologie și istorie* I (2): 25 – 26.
- Cipariu, Timotei. 1867. „Despre unificarea ortografiei”. *Arhivul pentru filologie și istorie* I (1): 6 -10.
- Cipariu, Timotei. 1868. „Sistema ortografica”. *Arhivul pentru filologie și istorie* II (17): 321-323.
- Cipariu, Timotei. 1869. „Fantasie etimologice”. *Arhivul pentru filologie și istorie* III (21): 404.
- Cipariu, Timotei. 1867. „Concesiuni ortografice”. *Arhivul pentru filologie și istorie* I (3):41.
- Cipariu, Timotei. 1862. „Blasiu, 8 nov., n 1862”. *Foaie pentru minte, inimă și literatură* XXV (42): 331-334.
- Cipariu, Timotei. 1863. „Deprinderi în Critica literară”. *Amicul școalei* IV (4): 27-28.
- Cipariu, Timotei. 1863. Fără titlu. *Amicul școalei* IV (5): 35.
- Cipariu, Timotei. 1862. „Discurs ținut în adunarea Asociațiunii de la Brașov, în 28-30 iunie”. *Amicul școalei* III (31): 27-28.
- Cipariu, Timotei. 1867. „Din lucrările Societății Academice Române”. *Arhivul pentru filologie și istorie* I (10): 186.
- Cipariu, Timotei. 1868. „Din lucrările Societății Academice Române”. *Arhivul pentru filologie și istorie* II (12): 225- 228.
- Cipariu, Timotei. 1868. „Din lucrările Societății Academice Române”, *Arhivul pentru filologie și istorie* II (13): 241.
- Coteanu, Ion. 1965. „160 de ani de la nașterea lui Timotei Cipariu”. *Limba română* XIV (3): 296-97.
- Greco, V. Victor. 1971. *Studii de istorie a lingvisticii românești*. Editura Didactică și Pedagogică.
- Hangiu, Ion. 1996. *Dicționarul presei literare românești*. Editura Fundației Culturale Române.
- Macrea, D., 1965. *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii românești*. Editura Didactică și Pedagogică.
- Popa, Mircea și Trașcu, Valentin. 2003. *Istoria presei românești din Transilvania*. Tritonic.
- Șuteu, Flora. 1966. „Proiectele ortografice ale Societății Academice Române”. *Limba română* XV (5): 503-508.

BIONOTE:

ANCA-ELENA DAVID is lecturer in the Faculty of Socio-Human Sciences of the "Lucian Blaga" University of Sibiu (Romania), where I carry out teaching and research. Doctor in philology in 2008 at the Faculty of Letters, History and Journalism, of "Lucian Blaga" University, Sibiu (Romania) obtaining the "Very Good" rating and the "Magna cum laude" distinction. The main areas of interest, research, and specialization are the communication sciences, the genres of the press in information journalism, documentation in journalism, media criticism, linguistics, and press history, reflected in studies such as "Marginal Thinking. Knowledge and Communication in the Postmodern Era", "The powerful impact of the social media over the field of lifelong learning", "The unity and the unification of Language in the discussions of the Transylvanian press in the 19th century", "No need for the needle. A qualitative analysis of the antivax movement in Romania". A sociable, receptive, empathetic person, eager for continuous knowledge and perfection.